

УДК 37.011.3 – 051:792

Наталія Стихун

ORCID iD 0000-0002-5956-7111

викладач кафедри театральної режисури,
Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Степана Бандери 12, 33028 м.Рівне, Україна
nataliya.stihun@yandex.ua

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ НЕПЕРЕРВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті аналізується значення елементів театрального мистецтва у процесі розвитку професійної майстерності вчителя в умовах неперервної педагогічної освіти; розглядається проблема педагогічної підготовки вчителів засобами театральної педагогіки; визначається ефективність впливу засобів театрального мистецтва на розвиток творчої особистості педагога; розкривається роль виразних засобів театрального мистецтва у мовленнєвому спілкуванні вчителя з учнями.

Ключові слова: засоби театрального мистецтва; креативність; мовленнєве спілкування; професійна майстерність учителя.

Вступ. У сучасних соціально-культурних, економічних змінах у суспільстві виникає нагальна потреба по-новому осмислити специфіку професійної майстерності вчителя, а саме її розвиток засобами театрального мистецтва в умовах неперервної педагогічної освіти.

У поступальному розвитку сучасного суспільства, його інтеграції в системі освіти, особливе значення набуває проблема професійної підготовки креативної особистості вчителя.

Початок ХХІ ст., ознаменований глобальними трансформаціями, стрімким економічним і інформаційно-технологічним розвитком, потребує професійно компетентного вчителя, який володів би інноваційними технологіями, методами та методиками навчання для покращення освіти і виховання учнівської молоді.

Варто зазначити, що саме ідея неперервної освіти особистості як феномен ХХІ століття займає важливе місце серед сучасних прогресивних освітніх процесів, спрямованих на забезпечення стійкого розвитку суспільства і прогресу усього людства.

Тому одним із важливих завдань педагогічної освіти є підготовка спеціаліста такого рівня, який був би конкурентоспроможним на світовому ринку праці. Цьому повинні сприяти розвиток і удосконалення педагогічної майстерності вчителя. Основою його професійної діяльності повинна бути педагогічна майстерність на рівні мистецтва.

Сьогодні стає зрозумілим суперечність між соціальним попитом щодо фахівців-педагогів обізнаних з театральним мистецтвом і недостатнім методичним забезпеченням процесу навчання майбутніх учителів театральною технікою.

Ця суперечність може вирішуватися шляхом створення теоретичної моделі удосконалення професійної майстерності, в основу якої будуть закладені досвід акторської підготовки та ідеї діячів театрального мистецтва.

Вивчення досвіду театральної педагогіки, який втілювався у працях К.Станіславського, Г.Товстоногова, В.Мейерхольда, А.Ефроса, М.Кнебель, Я.Коменського, А.Макаренка, В.Сухомилинського, Є.Законова, В.Ільєва, П.Єршова, А.Зязюна, В.Абрамяна, М.Дергач, Л.Дубини та ін., у процесі навчання педагогічній майстерності стає одним із актуальних завдань підготовки вчителів до роботи у сучасних загальноосвітніх навчальних закладах.

Мета статті – розкриття значення використання засобів театрального мистецтва у розвитку професійної майстерності вчителя в умовах неперервної педагогічної освіти.

Театральне мистецтво як джерело удосконалення професійної майстерності вчителя. «Досвід педагогічної діяльності показує, що вчителю недостатньо знань основ наук і методики навчально-виховної роботи. Адже всі його знання і практичні вміння можуть передаватись учням лише завдяки живому й безпосередньому спілкуванню з ними. Для багатьох учителів очевидною є істина: учні часто переносять ставлення вчителя на предмет, який він викладає. На цих стосунках вибудовується складна й об'ємна піраміда навчання і виховання, через них відбувається проникнення педагога в душевний світ учнів, щоб виробити у них первинні навички співтворців власної особистості. Саме ці взаємовідносини, їх мистецькі, моральні, психологічні, технологічні

складники не завжди усвідомлюються педагогами як вартісний засіб удосконалення їхньої педагогічної діяльності. Багато чого тут педагог може запозичити з театральної педагогіки» – писав І.А.Зязюн у своїй науковій праці «Педагогічна майстерність» (Зязюн І.А., Крамущенко Л.В., Кривонос І.Ф., 2004, с. 315).

Принагідно зауважимо, що видатний чеський педагог Ян Амос Коменський у праці «Велика дидактика», підкреслюючи важливість виховання учнів засобами театального мистецтва, стверджував, що опанування акторською майстерністю необхідне «для розвитку спостережливості, реакції, вміння робити відповідні рухи, тримати обличчя і руки та все тіло відповідно до обставин, змінювати та надавати звучанню голосу певного тембру і тону – іншими словами, виконувати будь-яку роль відповідним чином і в усіх випадках триматися природно» (Коменський Я.А., 1982, с. 162).

Засоби театального мистецтва з давніх часів займають значне місце в навчально-виховному процесі. Театральна педагогіка успішно розвиває і закріплює артистичні, комунікативні, гностичні, організаційні здібності, які допоможуть педагогу досягнути у практичній діяльності високого професійного рівня.

Театральне мистецтво, як одна із психолого-педагогічних засад, допомагає активізувати процес художньо-творчої діяльності вчителя, ефективно впливає на підвищення рівня професіоналізму педагога, розвиває його емоційно-почуттєву сферу та психофізику.

Зокрема, однією із форм педагогічної творчості у сфері театального мистецтва, дійсно, є формування творчої особистості вчителя. Починається воно з розвитку творчого потенціалу в умовах загальноосвітньої школи. Школа, як відомо, є сферою виховання, освіти і навчання. Саме вихованню належить головна роль у справі розвитку творчого потенціалу, а засобом для цього є театральне мистецтво, яке здатне цілісно, гармонійно розвивати особистість.

На думку С.Швидкої, театральне мистецтво здатне ефективно впливати на підвищення рівня професійної майстерності вчителя, збагачувати його морально-духовний світ, розвивати емоційність та почуттєвість (Швидка С.О., 1996, с. 136). Виділивши засоби театального мистецтва, які найбільшим чином впливають на удосконалення майстерності вчителя і сприяють ефективності навчально-виховного процесу, автор об'єднує їх у загальне поняття – театральну культуру вчителя, розуміючи під цим поняттям володіння теоретичним, практичним, методичним і духовним надбанням театального мистецтва.

Професор Ю.П.Єлісовенко розглядає театральну педагогіку як ефективний засіб розвитку мовленнєвої виразності, культури і техніки мови людини (Єлісовенко Ю.П., 1998, с. 200). Він за-

уважає, що театральна педагогіка має великі досягнення у цій сфері у вигляді прогресивних форм і методів практичного засвоєння навчального матеріалу, напрацьованих методик постановки голосу, розвитку його діапазону, сили, виразності, гнучкості тощо. Досвід театральної педагогіки може використовуватися не тільки професійними акторами, режисерами, театрознавцями, але й тими спеціалістами, у яких діяльність пов'язана з голосом, усною мовою, ораторським мистецтвом, зокрема, вчителями.

Використання елементів театального мистецтва у навчально-виховному процесі школи, на нашу думку, є ефективним засобом розвитку духовності, професійно-особистісних якостей вчителя. Науковець Н. І. Ревнюк визначає: «... мистецтво є одним із найсильніших засобів виховання почуттів. Воно розвиває чуйність, комунікативні якості, підвищує рівень загальної культури, удосконалює культуру мовлення» (Ревнюк Н. І., 2014, с. 142).

Одним із важливих засобів театального мистецтва у професійній діяльності вчителя є слово. Цей засіб дає можливість вирішувати різні педагогічні завдання: зробити складну тему уроку цікавою, створити щирю атмосферу спілкування у класі, досягнути взаєморозуміння з учнями, сформувані у вихованців почуття емоційної захищеності.

Володіння педагогом влучним, образно-емоційним словом необхідно для кращого впливу на психічний стан учня у навчально-виховному процесі. Як зазначає психолог А.Н.Леонтьєв, «... мова як своєрідна діяльність не стоїть поряд з іншими видами діяльності, вона займає центральне місце в процесі психічного розвитку...» (Леонтьєв А.Н., 1983, с. 69).

Дослідниця Н.В.Волкова також стверджує, що: «Ефективність мовлення залежить від культури та техніки мови і визначається такими основними показниками: змістовність, логічність, точність, ясність, стислість, простота та емоційна образність, правильна вимова, вільне, невимушене оперування словом, відмова від вульгаризмів, архаїзмів, фонетична виразність, інтонаційна розмаїтість, чітка дикція, розмірений темп мовлення, правильне використання логічних наголосів та психологічних пауз, взаємовідповідність між змістом і тоном, між словами, жестами і мімікою» (Волкова Н.П., 2001, с. 430).

Про важливе значення слова у спілкуванні між учителем і учнями відмічає і професор А.Й.Капська. Вона вважає, що педагогу необхідно: «Добре володіти усною літературною мовою – виразним, емоційно-образним, гнучким голосом широкого діапазону» (Капська А.Й., 1997, с. 120). А.Капська наголошує, що однією з важливих якостей педагога є вміння впливати на емоційну сферу учня. Це неможливо здійснити без включення в дію майстерності слова, оскільки не хвилюючи, не

зачіпаючи нервову систему слухача, не можна організувати учнів. Лише викликавши емоційні відгуки, видозміни у свідомості учнів, можна надати педагогічного спрямування будь-якому процесу сприйняття того чи іншого впливу (Капська А.Й., 1997, с. 128).

Зокрема, психолог І.Д.Бех вказує, що мовний вплив, який характеризується емоційністю, викликає у вихованців миттєвий емоційний відгук, емоційне ставлення до предмету обговорення (Бех І.Д., 2003, с. 236).

Вагоме значення емоційному компоненту спілкування з вихованцями, зокрема особливостям інтонаційної виразності мови педагога, надавав А.С.Макаренко. Розглядаючи мову вчителя, він виділяв такий його параметр, як «тон звернення» вихователя до дитини. «Тон звернення» може бути холодним, офіційним, спокійним, урівноваженим, привітним, рішучим. Найбільш значимий є спокійний, урівноважений, привітний, але завжди рішучий тон (Макаренко А.С., 1984, с. 85). У спілкуванні з учнями не повинні бути злість, крикливість, роздратованість. А.С.Макаренко був проти «рівного голосу» у спілкуванні з дітьми. Він вважав, що педагог повинен володіти всією палітрою емоційного забарвлення мови. Важливою рисою у спілкуванні він вважав мажор, тобто: радість, бадьорість, веселий настрій, привітну усмішку. Мажорний тон повинен поєднуватися з умінням висловити незадоволення і гнів у допустимих межах педагогічного такту (Макаренко А.С., 1984, с. 87).

Відомий педагог В.О.Сухомлинський неодноразово підкреслював важливість інтонаційної виразності мови учителя. Він закликав педагогів вчитися управляти тоном своїх звернень до школярів. Основним тоном у спілкуванні вчителя вважав довіру, чутливість, людяність. Виразність мови педагога – суттєва умова успіху у навчально-виховному процесі (Сухомлинський В.О., 1987, с. 265). Учений доводив, що використання засобів театрального мистецтва у школі впливає на розви-

ток емоційно-почуттєвої сфери психіки, уяви та фантазії учнів.

В.О.Сухомлинський звертав увагу вчителів на необхідність майстерно володіти артистичними уміннями для того, щоб навчальний процес був цікавим для школярів. «...немає жодної педагогічної закономірності, немає жодної істини, – стверджує вчений, – яка була б однаково застосована до виховання дітей, тому що практична педагогіка – це знання й уміння, не тільки доведені до ступеня майстерності, а й підняті до рівня мистецтва» (Сухомлинський В.О., 1976, с. 422). Педагог оцінював майстерність учителя, виходячи з того, наскільки засоби, прийоми, методи і форми навчання, які педагог використовує, насамперед, сприяють процесові духовного, морального та естетичного розвитку учнів. Отже, учитель повинен прагнути до високого рівня володіння акторською технікою і емоційно-насиченим словом у своїй професійній майстерності.

Оволодіваючи елементами творчості і засобами театрального мистецтва, вчитель розуміє, що розвиток почуттєво-емоційної сфери і всього психофізичного стану в цілому є одним із важливіших компонентів, які зумовлюють успіх в його творчій діяльності.

Театральною педагогікою розроблена ціла система вправ і тренінгів, які розвивають увагу, уяву, асоціативне мислення, пам'ять, здібність до театральної дії та інших елементів творчості.

Висновки. Аналізуючи характерні особливості театрального мистецтва у педагогічній практиці вчителя, ми розуміємо, що театральне мистецтво є певною частиною творчої діяльності педагога і ефективно впливає на підвищення рівня професійної майстерності вчителя в умовах неперервної педагогічної освіти. Перспективою подальших досліджень є вивчення інноваційних театральних технологій, які використовуються у навчально-виховному процесі сучасних загальноосвітніх навчальних закладах.

Література

1. Бех І.Д. Виховання особистості / І.Д.Бех // Особистісно-орієнтовний підхід: теоретико-технологічні засади: У 2 т. – Ч.1. – К.: «Либідь», 2003. – 280 с.
2. Волкова Н.П. Педагогіка / Н.П.Волкова. – К.: 2001. – С. 430–432.
3. Єлісєвенко Ю.П. Практичне оволодіння художніми основами риторики засобами театральної педагогіки / Ю.П.Єлісєвенко // Діалог культур: Україна у світовому контексті. Мистецтво і освіта. – Львів: Каменяр, 1998. – Вип. 3. – С.200–207.
4. Каменський Я.А. Великая дидактика / Я.А.Каменський // Избр. пед. соч.: в 2 кн. – М.: Педагогика, 1982. – Т.1. – С. 162–163.
5. Капська А.Й. Педагогіка живого слова: навч.-метод. посібник / А.Й.Капська. – К.: ІЗМН, 1997. – 140 с.
6. Леонтьев А.Н. Психологическое исследование речи / А.Н.Леонтьев // Избранные психологические произведения: В 2-х т. – Т.1. – М., 1983. – С. 69–70.
7. Макаренко А.С. Педагогическая поэма / А.С.Макаренко // Педагогические сочинения: в 8 т. – М.: Педагогика, 1984. – Т.4. – С.85–90.
8. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін., за ред. І.А.Зязюна. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.

9. Ревнюк Н. І. Розвиток індивідуальних здібностей студентів засобами сценарної роботи : інтегративний підхід до викладання / Н. І. Ревнюк // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія : педагогіка, № 1 (12) 2014. – С. 140–143., DOI : 10.7905/нвмдпу.v1i12.840
10. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям / В.О.Сухомлинський. – К.: Радянська школа, 1987. – 288 с.
11. Сухомлинський В.О. Сто порад учителю / В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: в 5-ти т. – К., 1976. – Т.2. – С. 420–432.
12. Швидка С.О. Формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя засобами театрального мистецтва: Дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04 / С.О.Швидка. – Київ, 1996. – 177 с.

РАЗВИТИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА УЧИТЕЛЯ СРЕДСТВАМИ ТЕАТРАЛЬНОГО ИСКУССТВА В УСЛОВИЯХ НЕПРЕРЫВНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Стыхун Наталья, преподаватель кафедры театральной режиссуры, Ровенский государственный гуманитарный университет, ул. Степана Бандеры, д.12., 33028 г.Ровно, Украина, nataliya.stihun@yandex.ua

В статье анализируется значение элементов театрального искусства в процессе развития профессионального мастерства учителя в условиях непрерывного педагогического образования; рассматривается проблема педагогической подготовки учителей средствами театральной педагогики; определяется эффективность воздействия средств театрального искусства на развитие творческой личности педагога; раскрывается роль выразительных средств театрального искусства в речевом общении учителя с учениками.

Ключевые слова: креативность; профессиональное мастерство учителя; речевое общение; средства театрального искусства.

DEVELOPMENT PROFESSIONAL SKILL OF THE TEACHER MEANS THEATRE ART IN TERMS OF CONTINUOUS PEDAGOGICAL EDUCATION

Styhun Nataliya, lecturer department of theatre directing, Rivne State Humanitarian University, 12 S. Bandery str., 33028 Rivne, Ukraine, nataliya.stihun@yandex.ua

The article analyzes the importance of the elements of the theatrical art in the process of development the professional skills of the teacher in terms of continuous pedagogical education; the problem of teacher training teachers by means of theater pedagogy; measure the effectiveness of the influence of performing arts at the development of the creative person of the teacher; the role of expressive performing arts in speech communication teacher with students; substantiates the importance of theater arts as a means of improving the professional skills of teachers, including his speech and artistic activities, communication, gnostic, organizational abilities.

Analyzing the specific features of theatrical art in a teacher's pedagogical practice, the author notes that theatrical art is a certain part of a pedagogue's creative activity and it influences efficiently the teacher's professional excellence in terms of a continuous pedagogical education. It is important to introduce innovative theatre technologies which are used in the educational process of contemporary secondary schools.

Keywords: creativity; means of performing arts; speech communication; the professional skill of the teacher.

Стаття надійшла до редакції 08.01.2017

Прийнято до друку 23.03.2017